Orvosi statisztika, informatika és telemedicina

5. előadás

Bevezetés a hipotézisvizsgálatokba

2021. október 6.

Agócs Gergely

Források: – Herényi L (2016): Statisztika és Informatika: 15.0–15.5 fejezetek
– Reiczigel J, Harnos A, Solymosi N (2014): Biostatisztika nem statisztikusoknak: 6. fejezet
– WolframMathWorld: Probability and Statistics (angolul): http://mathworld.wolfram.com/topics/ProbabilityandStatistics.html
– Stanford Online Lagunita: Satistics in Medicine (angolul)

Az előadás célja

- Értsük meg a tudományos döntési folyamatot
  - filozófiai háttér: **a jó kérdés és a jó állítás**
  - **nullhipotézis** (H_0) és **ellenhipotézis** (H_1)
  - **mit is kell bizonyítanunk?**
- A hipotézisvizsgálat lépései **egy példán** keresztül
- Szignifikanciaszint és ***p*-érték**
  - a hipotézisvizsgálat kapcsolata a konfidenciaintervallummal
  - mitől függ a *p*-érték?
- Döntés és a valóság: hibák és hibavalószínűségek
- A *p*-érték csapdái
  - klinikai relevancia és statisztikai szignifikancia
  - többszörös próbák
  - H_0-t nem vetem el ≠ H_0-t igazoltam
  - korreláció ≠ ok-okozat
  - ne hasonlíts össze *p*-értékeket
  - kellene egyáltalán *p*-értéket használnunk?

1

Filozófiai háttér

A tudomány fejlődése

Egy állítás akkor tudományos, ha függetlenül igazolható, reprodukálható.
De ebből nem derül ki, hogy hogyan „keletkezik” a tudomány!

Francis **Bacon**
1561–1626

Induktivizmus:
(1) Figyeljük meg a természetet.
(2) Hozzunk létre egy elméletet a megfigyelések általánosításával.
(3) Végezzünk további megfigyeléseket azért, hogy...
(4) ...demonstráljuk az elmélet helyességét – vagy változtassunk rajt.
(5) Ismételjük a (3) és (4) lépést.
Ennek a eljárásnak az alapja tehát az **igazolás** (**verifikáció**).

Ahogy a tudomány ténylegesen „létrejön”:
(1) Van egy problémánk.
(2) Kitalálunk egy megoldást (elméletet) a magyarázatára.
(3) Ezután próbára tesszük az elméletet (megfigyelésekkel vagy ellentmondások felkutatásával)
Ennek az eljárásnak az alapja tehát a **cáfolat (falszifikáció)**.

2

Filozófiai háttér

A tudomány fejlődése

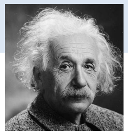

Albert **Einstein**
1879–1955

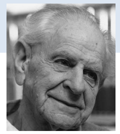

Karl **Popper**
1902–1994

„Végtelensok kísérlet sem bizonyítja, hogy igazam van,
de **egyetlen kísérlet is bizonyítja, hogy tévedtem**.”
Albert Einstein: *Indukció és dedukció* nyomán

„Ha egy **tudományos állítás** a valóságról szól, akkor **cáfolhatónak kell lennie**;
ha nem cáfolható, akkor nem is a valóságról szól.”

„Egy elmélet, melyet semmilyen elképzelhető esemény sem cáfolhat, nem tudományos.
Egy elmélet esetén a cáfolhatatlanság nem erény (ahogy azt elsőre gondolnánk), hanem bűn.
Egy elméletre irányuló bármely érdemi **vizsgálatnak egyetlen célja lehet: hogy megcáfolja**.”

„Akárhány fehér hattyút is láttam eddig,
ez nem igazolja a következtetést, hogy minden hattyú fehér.”

„**Az indukció logikailag érvénytelen**;
de a cáfolat vagy falszifikáció
mindig érvényes érv.”
Karl Popper: *A tudományos kutatás logikája*

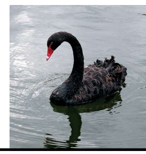

3

Filozófiai háttér

Cáfolható (vagyis tudományos) állítások

„Minden hattyú fehér."
(Karl Popper)

„A Föld áll a világegyetem középpontjában."
(*Eppur si muove!*)

„Semmi sem terjedhet a fénynél gyorsabban."
(Albert Einstein)

„A legjobb tanárok általában azok, akik szabadok, hozzáértőek és eredeti kutatást akarnak végezni a könyvtárban vagy a laboratóriumban."
(Daniel Coit Gilman; a felsőoktatás humboldti modellje)

Nem cáfolható (vagyis nem tudományos) állítások
(esetleg igazolhatók)

„Valahol a Föld és a Mars között kering a Nap körül egy teáskanna."
(Russell teáskannája)

„Él egy szörny a *Loch Ness*-ben."

„Él egy tűzokádó sárkány a garázsomban."
(Carl Sagan)

„Földönkívüliek űrhajója zuhant le egy tanyán az új-mexikói Roswell közelében."

4

Filozófiai háttér

A bizonyítás terhe (*onus probandi*)

Onus probandi incumbit ei qui dicit, non ei qui negat: Aki egy új ötlettel előáll, annak kötelessége az azt alátámasztó bizonyítékokat is begyűjtenie és bemutatnia, s majd a tudományos közösség eldönti, hogy ezen bizonyítékok elegendőek-e. Ha nem, akkor az állítást elutasítják, és ehhez az ellenzők részéről nincs további érvelésre (pláne ellen-bizonyítékok gyűjtésére) szükség.

Quod gratis asseritur, gratis negatur: Ami bizonyíték nélkül állítható, az bizonyíték nélkül el is vethető.

5

A hipotézisvizsgálat gondolatmenete

Indirekt bizonyítás (*reductio ad absurdum*)

Egy zsákban van egy halom üveggolyónk. Mindegyikük vagy piros, vagy kék.
Ki akarjuk találni, hogy hány mennyi a pirosak aránya.

1. eset:
A feltevésünk (*H*): mind piros.
Kísérlet: véletlenül kiveszünk egy golyót a dobozból.
Megfigyelés: a golyó kék színű.
Következtetés: a megfigyelésünk valsége, *ha* a feltevésünk igaz, 0: a feltevésünk 100% biztonsággal téves.

Lehetetlen esemény

2. eset:
A feltevésünk (*H*): 99% piros és 1% kék.
Kísérlet: véletlenül kiveszünk és visszarakunk egy golyót, ezt 5-ször végezzük el.
Megfigyelés: mind kék.
Következtetés: a feltevésünk *majdnem* 100% biztonsággal téves: a megfigyelésünk valsége, *ha* a feltevésünk igaz, $0.01^5 = 10^{-10}$: (gyakorlatilag lehetetlen).

3. eset:
A feltevésünk (*H*): 50% piros és 50% kék.
Kísérlet: véletlenül kiveszünk és visszarakunk egy golyót, ezt 5-ször végezzük el.
Megfigyelés: mind kék.
Következtetés: most nem olyan egyértelmű, mit kellene csinálni: a megfigyelésünk valsége, *ha* a feltevésünk igaz, $0.5^5 = 0.03125$: alacsony de azért nem túl valószínűtlen...

4. eset:
A feltevésünk (*H*): mind kék.
Kísérlet: véletlenül kiveszünk és visszarakunk egy golyót, ezt 5-ször végezzük el.
Megfigyelés: mind kék.
Következtetés: a megfigyelésünk valsége, *ha* a feltevésünk igaz, $1^5 = 1$. Biztosak vagyunk, hogy mit kell tennünk?

Biztos esemény

6

A hipotézisvizsgálat gondolatmenete

Indirekt bizonyítás (*reductio ad absurdum*)

Egy zsákban van egy halom üveggolyónk. Mindegyikük vagy piros, vagy kék.
Ki akarjuk találni, hogy hány mennyi a pirosak aránya.

1. eset:
A feltevésünk (*H*): mind piros.
Kísérlet: véletlenül kiveszünk egy golyót a dobozból.
Megfigyelés: a golyó kék színű.
Következtetés: a megfigyelésünk valsége, *ha* a feltevésünk igaz, 0: a feltevésünk 100% biztonsággal téves.

Lehetetlen esemény

A feltevés hamis

A falszifikáció működik

A verifikáció nem működik

A feltevés igaz

4. eset:
A feltevésünk (*H*): mind kék.
Kísérlet: véletlenül kiveszünk és visszarakunk egy golyót, ezt 5-ször végezzük el.
Megfigyelés: mind kék.
Következtetés: a megfigyelésünk valsége, *ha* a feltevésünk igaz, $1^5 = 1$. Biztosak vagyunk, hogy mit kell tennünk?

Biztos esemény

7

A hipotézisvizsgálat gondolatmenete

Indirekt bizonyítás (*reductio ad absurdum*)

Egy zsákban van egy halom üveggolyónk. Mindegyikük vagy piros, vagy kék.
Ki akarjuk találni, hogy hány mennyi a pirosak aránya.

1. eset:
A feltevésünk (*H*): mind piros.
Kísérlet: véletlenül kiveszünk egy golyót a dobozból.
Megfigyelés: a golyó kék színű.
Következtetés: a megfigyelésünk valsége, *ha* a feltevésünk igaz, 0: a feltevésünk 100% biztonsággal téves.

Lehetetlen esemény
A feltevés hamis
A falszifikáció működik

A megfigyelésünk valsége, *ha* a feltevés igaz
≠
A feltevés valsége, *ha* a megfigyelésünk igaz

A verifikáció nem működik

A feltevés igaz
Biztos esemény

4. eset:
A feltevésünk (*H*): mind kék.
Kísérlet: véletlenül kiveszünk és visszarakunk egy golyót, ezt 5-ször végezzük el.
Megfigyelés: mind kék.
Következtetés: a megfigyelésünk valsége, *ha* a feltevésünk igaz, $1^5 = 1$. Biztosak vagyunk, hogy mit kell tennünk?

8

A hipotézisvizsgálat gondolatmenete

Indirekt bizonyítás (*reductio ad absurdum*)

Matematikai logika:
Van egy feltevésünk (*H*).
Ha *H* igaz, az *E* esemény nem következhet be.
E bekövetkezik.
Tehát *H* hamis.
Amint azt az előzőekben láttuk, **egy feltevést csak elvetni tudunk**.

Statisztikai logika:
Van egy feltevésünk (*H*).
Ha *H* igaz, az *E* esemény bekövetkezése nagyon valószínűtlen.
E bekövetkezik.
Elvetjük *H*-t. De sohasem lehetünk 100%-ig bizonyosak, hogy *H* hamis.
Ez esetben **egy feltevést még elvetni sem tudunk százszázalékos bizonyossággal**.

9

Milyen kérdést vizsgálhatunk hipotézisvizsgálattal?

A kérdés...

„-e?” **...legyen eldöntendő (igen/nem, dichotomikus).** „MHMHMK”

- 50%-e a mielómások ötéves túlélési aránya (vagyis valsége)?
- Eltér-e a Cushing-kórosok vérkoleszterinszintje a normálisnak tartott 200 mg/dL értéktől? ✓

- Mekkora a mielómások ötéves túlélési aránya?
- Mi a Cushing-kórosok koleszterinszintjének várható értéke? ✗

...esetek halmazára és ne egyedi esetre vonatkozzon.
(És a kérdés mindig az alapsokaságra irányul, nem a mintára.)

- 50%-e a mielómások ötéves túlélési aránya? ✓
- Élni fog-e még ez a mielómás beteg 5 év múlva? ✗

...legalább az egyik válaszlehetőségnek egyértelműnek kell lennie.

- 50%-e a mielómások ötéves túlélési aránya? ✓
- Kevesebb-e a mielómások túlélési aránya, mint 50%? ✗

10

Milyen válaszokat vizsgálhatunk?

Két válaszunk (feltevésünk) van a kérdésre:

A nullhipotézis (H_0)

- **Egyértelmű**: csak egyféleképpen teljesülhet. Valamilyen formában szerepel benne az = jel.
  A mielóma ötéves túlélési aránya 50%.
- A tudomány **jelenleg elfogadott álláspontját** tükrözi,
  A Cushing kórosok vérkoleszterinszintje megegyezik az egészségesek alapsokaságának átlagával.
  vagy valamit, ami „közhelyes”, kevés benne a megkötés (Occam borotvája).
  Az érmefeldobásban a fejek valsége 50%.
- **Nem** feltétlenül nemleges válasz a feltett kérdésre.

Az alternatív vagy ellenhipotézis (H_1)

- Jellemzően **többféleképpen is teljesülhet**.
  A mielóma ötéves túlélési aránya nem 50%.
  (lehet kissé több vagy sokkal kevesebb stb.)
- A tudományos konszenzusnak ellentmondó **új megállapítást** fogalmaz meg,
  A Cushing kórosok vérkoleszterinszintje eltér az egészségesek alapsokaságának átlagától.
  vagy egy kevéssé közhelyes, megkötéseket tartalmazó állítást.
  Az érmefeldobásban a fejek valsége nem 50%.
- Legtöbbször a **H_0-sel komplementer** (vagyis annak tagadása).
  H_1 = nem H_0

11

Kidolgozott példa

A mielómás betegek jelenlegi ötéves túlélési aránya 50% (2008–2012 közötti átlag).

Van egy új gyógyszerjelöltünk, mely patkánykísérletekben hatásosnak tűnik a mielóma ellen. Meg szeretnénk vizsgálni embereken is.

1.a **Az orvos kérdése:** Leváltsa-e a jelenlegi terépiás protokollt az új szer?
1.b **A klinikus kérdése: Releváns-e a hatás?** Elég nagy-e a változás a túlélési arányban?
1.c **A statisztikus kérdése:** Van-e hatás?
2. **H_0: A szernek nincs hatása:** A túlélési arány a szerrel való kezelés esetén ugyanakkora, mint a hagyományos, bevett terápia alkalmazása esetén.
3. **H_1: A szernek van hatása:** A túlélési arányok eltérnek.
4. **A vizsgálat terve:** Válasszunk ki véletlenszerűen 20 mielómás beteget és kezeljük őket a szerrel. Öt év után nézzük meg, hány beteg van még életben. Ezt a számot hívják általában **próbastatisztikának**.

5. **Hozzuk létre a H_0 szerinti eloszlást:** Esetünkben binomiális eloszlás $p = 0{,}5$ és $n = 20$ paraméterekkel. Ugyanaz, mint az érmefeldobásnál.
6.a **Válasszuk ki a szignifikanciaszintet (α), mely egyúttal a konfidenciaszintet ($1-\alpha$) is megszabja:** Legyen $\alpha = 5\%$. (5%-ot az orvostudományban történelmi okokból gyakran használják, de mi választunk.)
6.b **Határozzuk meg, hogy mekkora változást fogadunk el klinikailag relevánsnak:** Legalább 20%-nyi túlélésiarány-javulást várunk el.

12

Kidolgozott példa

7. **Határozzuk meg a konfidenciaintervallumot a H_0 eloszlás és α alapján:** A binomiális eloszlásunkban a 6-tól 14 túlélőig terjedő kimenetelek tartománya összesen kicsit több mint 95% valséget képvisel. Ez azon kimenetelek halmaza, melyeket túl gyenge bizonyítéknak tekintünk H_0 elvetéséhez.
8. **Hajtsuk végre a kísérletet:**
   (Megjegyzés: *ez csak a 8. lépés!*)
   A 20 új szerrel kezelt betegünkből 16 még öt év után is él.

...

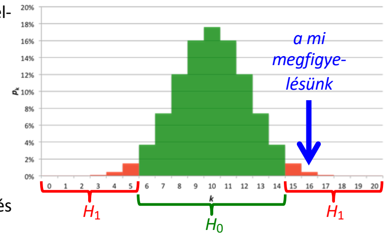

10. **Döntéshozatal:** Klinikai szempontból a hatás **releváns** (80% az eddigi 50% túlélés helyett); Statisztikai szempontból pedig **szignifikáns**: az eredmény a H_0 igaz volta esetén valószínűtlen, pontosabban az 5% legvalószínűtlenebb lehetséges kimenetel tartományába („H_1 tartomány”) esik.
11. **Válaszoljuk meg a kérdést:** Ezzel még várjunk egy percet...

13

Kidolgozott példa

Mennyire szignifikáns az eredmény?

Nyilvánvaló, hogy 20-ból 16 túlélő szignifikánsabb (azaz valószínűtlenebb H_0 esetén), mint 14 a 20-ból, de kevésbé szignifikáns, mint 18 a 20-ból. Hogyan lehet ezt számszerűen kifejezni?

9. **Adjuk meg a minta *p*-értékét:** A *p*-érték a következtető statisztika Szent Grálja. A **megfigyelésünk (vagy egy annál is valószínűtlenebb megfigyelés) valségét adja meg feltéve, hogy H_0 igaz**. Esetünkben ez mindazon kimenetelek valószínűségének összege, melyek az általunk megfigyelttel (16 túlélő a 20-ból) azonos vagy kisebb valségűek. Értéke $p_{sample} = 0{,}0118$. Ezt pirossal mutatjuk a grafikonban.
11. **Válaszoljuk meg a kérdést:** “A gyógyszerjelölttel kezelt csoportban ($n = 20$) a túlélési arány 80% volt, amely szignifikánsan több ($p = 1{,}18\%$) mint a konvencionális kezelés esetén elérhető 50%.

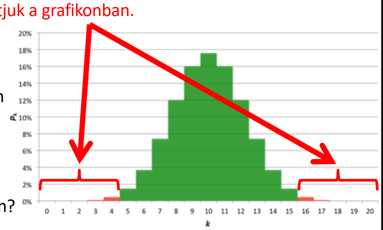

Így most már nagyjából kész lennénk. De még egyszer: bízhatunk a döntésünk helyességében?

14

Döntési hibalehetőségek

Mint az esetleg feltűnt, a következtető **statisztika döntéshozatal**i mechanizmusa **hasonlít** valamelyest **a bírósági eljárásokhoz**. Lássuk:

– Van egy vád (H_1), mely szemben áll az ártatlansággal (H_0)
– Az ártatlanságot kell vélelmeznünk* (a hatástalanság vélelme)
– A bizonyítás kötelessége (*onus probandi*) a vádlót terheli (aki valamit állít)
– Bizonyítékokat gyűjtünk H_0 ellen (mintavétel).
– A vádlottat vagy felmentjük (H_0-t nem vetjük el) vagy elítéljük (H_0-t elvetjük) az alapján, hogy a bizonyítékok megléte mennyire valószínű, ha H_0 (az ártatlanság) igaz.
– Természetesen a bírói tévedés (döntési hiba) lehetősége fennáll ezen döntések során:

*vélelmez = vél, feltételez ≠ védelmez

		A mi döntésünk	
		H_0-t nem vetjük el	H_0-t elvetjük
A valóság (sohasem ismert)	H_0 igaz	**helyes döntés** $1-\alpha$	**α** vagy **elsőfajú hiba** $p(H_0\text{-t elvetjük} \mid H_0 \text{ igaz}) \leq \alpha$
	H_0 hamis	**β** vagy **másodfajú hiba** $p(H_0\text{-t nem vetjük el} \mid H_0 \text{ hamis}) \leq \beta$	**helyes döntés** $1-\beta$

15

Döntési hibalehetőségek

Ha H_0 igaz...

- **Maximalizálhatjuk a hiba valségét:** Mi magunk szabjuk meg a hibahatárt. H_0-t csak akkor vetjük el, ha a minta *p*-értéke (p_{minta}) kisebb mint az általunk kijelölt szignifikanciaszint (α más néven p_{krit}). A szignifikanciaszintet mi választjuk meg, vagyis mi határozzuk meg előre, hogy mekkora valséggel követünk el döntési hibát, ha H_0 igaz.
- Egy alacsonyabb szinten meghúzott α-val lecsökkentjük az elsőfajú hiba valségét, amivel konzervatívabbá tesszük az eljárást. Mivel így a H0 el nem vetési tartomány kiszélesedik, ezért α-t a **próba terjedelmének (*size*)** is nevezik.
- Az általunk kijelölt α szinten kívül semmi egyéb nem befolyásolja az elsőfajú hiba (vagyis a H_0 téves elvetésének) valségét.

		A mi döntésünk	
		H_0-t nem vetjük el	H_0-t elvetjük
A valóság (sohasem ismert)	H_0 igaz	**helyes döntés** $1 - \alpha$	α vagy **elsőfajú hiba** p(H_0-t elvetjük | H_0 igaz) ≤ α
	H_0 hamis		

16

Döntési hibalehetőségek

Ha H_0 hamis...

- **A hiba valószínűsége** attól függ, hogy a tényleges hatás milyen mértékben tér el a H_0-től.
- Tegyük fel, hogy példánkban a tényleges túlélési arány a gyógyszerjelölttel kezeltek körében 75%: ekkor ki tudjuk számolni (Excelben a =BINOM.ELOSZL() függvénnyel), hogy mekkora valséggel kapunk 6-tól 14-ig terjedő (a H_0 tartományba eső) kimeneteleket: =BINOM.ELOSZL(14;20;75%;1)-BINOM.ELOSZL(5;20;75%;1). Az eredmény 38,28%.

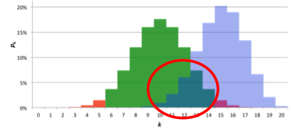

		A mi döntésünk	
		H_0-t nem vetjük el	H_0-t elvetjük
A valóság (sohasem ismert)	H_0 igaz		
	H_0 hamis	β vagy **másodfajú hiba** p(H_0-t nem vetjük el | H_0 hamis) ≤ β	**helyes döntés** $1 - \beta$

17

Döntési hibalehetőségek

Ha H_0 hamis...

- **Általában a bétahibát nem ismerjük**, de megadhatunk egy "minimális" ellenhipotézist, mely az általunk minimálisan elvárt (klinikailag már releváns) hatásméretet tükrözi
- Minél nagyobb a **tényleges hatás**, annál kisebb az átfedés a H_0 és H_1 eloszlása között, vagyis **kisebb a valsége, hogy nem vetjük el a H_0-t**.
- Ha **növeljük a minta méretét**, a mintastatisztika hibája kisebb lesz, ami szintén **csökkenti a bétahiba valségét**.
- Annak a valsége, hogy a próba ki tud mutatni egy létező hatást, $1 - \beta$, ezt nevezzük a **próba erejének (*power*)**.

		A mi döntésünk	
		H_0-t nem vetjük el	H_0-t elvetjük
A valóság (sohasem ismert)	H_0 igaz		
	H_0 hamis	β vagy **másodfajú hiba** p(H_0-t nem vetjük el | H_0 hamis) ≤ β	**helyes döntés** $1 - \beta$

18

Döntési hibalehetőségek

Ha H_0 hamis...

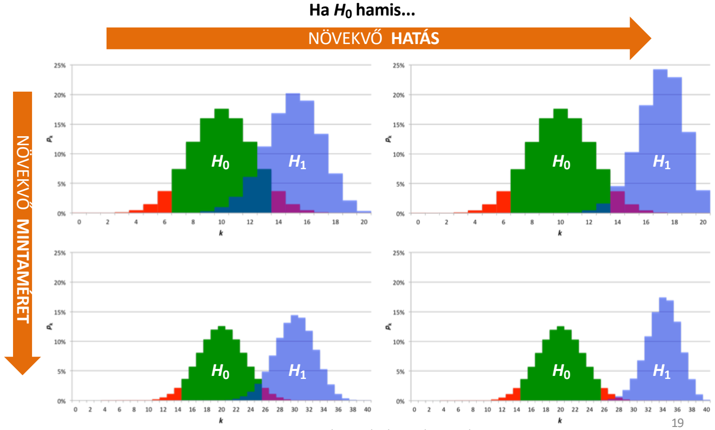

vö. hatékonyság és torzítatlanság

19

Döntési hibalehetőségek

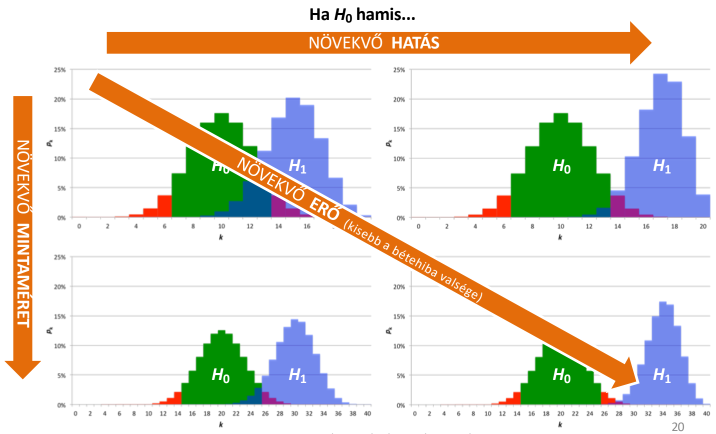

vö. hatékonyság és torzítatlanság

20

A *p*-érték csapdái

- **klinikai relevancia és statisztikai szignifikancia**: ha valami szignifikáns, az még nem feltétlenül releváns is (megfordítva is ez a helyzet).
- **többszörös próbák**: ha ugyanazon a mintán egy sor statisztikai próbát végrehajtunk, az elsőfajú hiba valsége megnő: ha pl. az α értékét 5%-ban határozzuk meg, az azt jelenti, hogy 20 próbából átlagosan egyszer akkor is lesz szignifikáns eredményünk, ha valójában nincs hatás. Ez egy nagy probléma a tudományban, mivel inszignifikáns eredményeket nem nagyon szoktak (nem is nagyon lehet) leközölni, szóval nem igazán lehet tudni, hogy valaki hány próbát végzett el, csak azt, hogy mennyi volt szignifikáns.
- ***H_0*-t nem vetjük el ≠ *H_0*-t igazoltuk**: idézzük fel a piros és fehér golyók példáját; feltevést nem lehet igazolni csak cáfolni.
- **korreláció ≠ ok-okozat**: ha két változó valamilyen módon együtt változik, még nem feltétlenül jenelti, hogy oksági kapcsolat is van köztük. Lásd pl.: https://www.fastcompany.com/3030529/hilarious-graphs-prove-that-correlation-isnt-causation
- **Szabad egyáltalán *p*-értéket használni?** Folyamatos vita zajlik arról, hogy a *p*-értékek feltüntetését úgy ahogy van meg kellene tiltani a tudományos közleményekben. Főbb okok: gyakori (olykor szándékosan) hibás használat, félreértés és félremagyarázás. Csak hogy más mérőszámokat sem könnyebb megérteni. Maga a tudományos érvelés az összetett, nem csupán az ahhoz társuló matematika.

21

Összegzés

- Csak a cáfolható állítás tekinthető tudományosnak.
- A bizonyítás kötelessége azt terheli, aki állít valamit.
- A H_0 a tudomány jelenlegi állását kell tükrözze.
- Az H_1 a mi állításunk, mely valamiben az eddigi konszenzusnak ellentmond.
- A *p*-érték a megfigyelésünk (vagy egy még szélsőségesebb megfigyelés) valségét adja meg, ha H_0 igaz.
- Egy alacsony *p*-érték bizonyték a H_0-val szemben, de egy magas *p*-érték nem bizonyíték a H_0 mellett.
- Ha a *p*-érték magas, akkor a H_0-t nem „elfogadjuk”, hanem nem vetjük el. Ez nem csak játék a szavakkal: azt hangsúlyozzuk, hogy H_0 érvényessége a megelőző ismereteken (tudomány állása, lásd H_0 létrehozásának szempontjait) és nem az aktuális mintából számolt *p*-értéken alapul.
- A döntéshozatal hibalehetőséget rejt magában. De ez a hiba mérhető és valamelyest kontrollálható.

22